

èthos

(Grieks: gewoonte of zedelijke handeling)

Goed zakendoen is ethisch zakendoen. Transparantie hoort erbij: wat zichtbaar is, kan het daglicht verdragen.

De bouw draait niet alleen om winst en continuïteit, maar net zo goed om integriteit en maatschappelijke verantwoordelijkheid. Dat geldt ook voor arbitrage. Daarom in dit jaarbericht bijzondere aandacht voor ethiek.

raad van
arbitrage
voor de
bouw

© Raad van Arbitrage voor de Bouw 2014
alle rechten voorbehouden

concept en vormgeving: Houdbaar

redactionele realisatie: Hesp HR Publishing

beeld: Ton van Til

druk: Ipskamp Groep

afwerking: Jansen Binders

4 arbitrage is
rechtspraak-plus

8 ethiek doet de
bouw goed

16 puur juridische
vragen

22 er samen
uitkomen

28 sector kan
leren uit arbitrage

20 cijfers van de raad

32 mensen van de raad

arbitrage is rechtspraak plus

“Arbitrage is rechtspraak die in een geschil door anderen dan de overheidsrechter wordt uitgeoefend op grond van een overeenkomst tussen en in opdracht van partijen bij de arbitrage,” aldus hoogleraar Burgerlijk procesrecht Daan Asser in het Tijdschrift voor Arbitrage 2013/4. Zijn artikel gaat over faire arbitrage. Asser benadrukt nog maar eens dat ook de arbitrageprocedure moet voldoen aan de eisen van artikel 6 EVRM. Daarbij denken we vooral aan hoor- en wederhoor, aan *equality of arms* en aan onafhankelijke en onpartijdige arbiters. Maar we moeten – volgens Asser – ons wel realiseren dat daarbij ook beginselen als kostenbeheersing en een efficiënte procedure (inclusief een snelle uitspraak) behoren. De toegang tot de arbitrale procedure mag niet onmogelijk worden gemaakt omdat het te duur is en het mag ook allemaal niet te lang duren.

meerwaarde van deskundigheid

Arbitrage moet dus voldoen aan de eisen die aan de gewone rechtspraak worden gesteld. Daarnaast is arbitrage echter rechtspraak-plus. Zoals bijvoorbeeld de Ondernemingskamer bij het Amsterdamse gerechtshof en de octrooikamer bij het Haagse gerechtshof meerwaarde hebben omdat materiedeskundigen deel uitmaken van het college dat rechtspreekt, zo kenmerkt ook arbitrage bij de RvA zich door specifieke deskundigheid op het gebied van bouw(techniek).

4 voorwoord

Klaas Mollema
bestuursvoorzitter

Bas van Luik (boven)
directeur

goede vragen...

Bij een recente arbitrage bij de RvA (voorgezeten door Klaas Mollema) was het installatiewerk voor een uiterst moderne biodieselinstallatie onderwerp van geschil. Als die zaak aan de gewone rechter was voorgelegd, zou er aan het benoemen van deskundigen niet te ontkomen zijn geweest. Maar om deskundigen de goede vragen te kunnen stellen, moet je tenminste goed doorhebben waarover het gaat. En wie maakt je dat duidelijk als beide partijen een eigen uitleg geven aan in het bestek gegeven definities?

...direct stellen

Bij de RvA worden in een dergelijk juridisch ingewikkeld en specialistisch geschil naast de voorzitter/jurist twee materiedeskundigen benoemd, geselecteerd uit onze tachtig arbiters/deskundigen. Zij kunnen alle relevante vragen direct aan partijen stellen. Zo ontstaat al snel een helder beeld van de voorliggende problematiek en kan direct naar een oplossing (al dan niet via een vonnis) worden toegewerkt. In het geval waar het hier om ging, werd een schikking getroffen: iets dat bij de gewone rechter in een dergelijke zaak pas na deskundigenbericht (en dus tenminste een jaar later) in het verschiep zou hebben kunnen liggen.

lacune

Het gebrek aan inhoudelijke deskundigheid bij de gewone rechter wreekt zich ook in aanbestedingsgeschillen. Maar liefst twee van de drie aannemers die een gunning aanvechten, krijgen ongelijk van de kortgedingrechter. Een extreem verliespercentage voor nota bene de eisende partij. Een veelgehoorde klacht luidt dan ook dat met name de gedaagde opdrachtgever profiteert van dit gebrek aan kennis bij de rechter, een lacune die in kort geding niet kan worden opgevuld door externe deskundigen.

minder zaken, maar wel zwaarder

Het afgelopen kalenderjaar zagen we bij de RvA bijna 800 nieuwe zaken binnenkomen, ongeveer 20 procent minder dan in 2012. De crisis in de bouw is dus nog niet ten einde. Bij de gewone rechtbanken verminderde de instroom van civiele zaken het afgelopen jaar overigens met ruim 20 procent. Wel lijkt bij de RvA het 'soortelijk gewicht' van de geschillen toe te nemen. Het totaal in het geding zijnde belang bedroeg in 2013 ruim 275 miljoen euro. Voor 2014 verwachten we nog een lichte verdere daling van de instroom tot ongeveer 750 nieuwe zaken. Daarmee denken we het dieptepunt wel bereikt te hebben.

kwaliteit toetsen

Het afgelopen jaar hebben we onder onze arbiters een intervisieproject afgerond. De resultaten hebben hun weerslag gevonden in een aantal aanbevelingen. Over het algemeen waren onze visitatoren goed te spreken over de wijze waarop arbiters hun werk plegen te doen. Over enkele jaren zullen we dit kwaliteitsinstrument opnieuw inzetten.

nieuw

Het komend jaar kan een tweetal nieuwe initiatieven van de RvA van start gaan, als zich daartoe geëigende zaken aandienen: de Advies Raad (bouwbegeleiding door zeer ervaren arbiters bij grote projecten) en een speciale laagdrempelige regeling: Advies in geschillen over verleende Omgevingsvergunningen. In het laatste geval gaat het om advies in geschillen over bouwkundige zaken, tussen de vergunninghouder en de vergunningverlener (in eerste instantie de gemeente Utrecht). De verwachting is dat bij succes van dit project andere gemeenten zullen volgen.

deskundigheidsbevordering

In 2014 gaan we verder ruim twintig daartoe geselecteerde arbiters en een aantal secretarissen inwijden in de geheimen van DBFMO-contracten (design-build-finance-maintain-operate), zodat we ons ook op dat terrein als de geschillenbeslechter bij uitstek in de markt kunnen zetten.

Tenslotte kan nog worden gemeld dat de Masterclass Bouwrecht aan de Universiteit Utrecht vorig jaar een groot succes is geworden. Afgelopen februari is een tweede groep studenten aan deze masterclass begonnen. De RvA is een belangrijke participant in dit unieke opleidingstraject waarin universiteit en ondernemers elkaar hebben gevonden.

tot slot

Voor u ligt een compact jaarbericht (ook de RvA moet op de kleintjes letten). De kwaliteit van de bijdragen over (onder meer) geschilbeslechting in de bouw is er niet minder om. Naast hoogleraar Bedrijfsethiek Ronald Jeurissen komen die van drie arbiters van de RvA: mr. Marianne Wind, ir. Carel Jan Reigersman en ir. Harry van Splunder. We wensen u veel leesplezier.

Klaas Mollema bestuursvoorzitter
Bas van Luik directeur

ethiek doet de bouw goed

Ethisch handelen mag voor organisaties soms een worsteling zijn, maar toch is ethiek goed voor het zakendoen, betoogt hoogleraar Bedrijfsethiek Ronald Jeurissen. In de bouwsector zijn al grote slagen gemaakt. Tegelijk staat niet alleen de bouw, maar ook het bedrijfsleven als geheel pas aan het begin als het gaat om de omgang met integriteitsvraagstukken. Jeurissen, die ook lid is van de Commissie Gedragscode van Bouwend Nederland, vindt dat die omgang minder ingewikkeld is dan het lijkt: "Het gaat erom dat je zorgvuldig, uitlegbaar en standvastig handelt. En vooral ook dat je erover in gesprek gaat én blijft." Een interview.

"Als het om ethiek gaat, doen we nog wel eens nodeloos ingewikkeld. Dat is niet nodig. Gevoel voor ethiek hebben we bijna allemaal. In het dagelijks leven weten de meesten van ons heel goed wat 'hoort' en wat 'niet hoort'. In organisaties is dat niet anders. Je kunt bedrijfsethiek in één zin samenvatten: welk gedrag accepteren we wel en niet van onszelf en elkaar in het zakendoen? Of we daar ook altijd naar handelen, is een andere zaak. Dat hangt er mede vanaf of we weten dat we gezien worden en bijvoorbeeld ook van de cultuur van de groep waarin we verkeren."

diepgeworteld

"Gevoel voor ethiek is een universeel menselijke eigenschap. Dat is deels evolutionair bepaald. In de kleine groepen op de savanne waarin we evolueerden, waren we van elkaar afhankelijk voor ons overleven. Wie dan van de ander steelt, houdt het niet lang vol. We zijn betrokken op het wel en wee van de ander. De vreugde als je elkaar helpt, de schaamte als je het niet doet, het is allemaal diepgeworteld. Niet voor niets vind je ethische instructies zoals de hoofdzonden of de tien geboden in alle godsdiensten."

Ronald Jeurissen

ethiek is altijd een worsteling:
de behoefte de ander te helpen
zit net zo diep als de behoefte er
zelf beter van te worden

ontwikkeling

“Maar ethiek en zeker ethisch handelen is geen automatisme. Het staat ook niet voor altijd vast. In moreel opzicht hebben we ons ontwikkeld en dat gaat nog steeds door. Denk maar eens aan verkeersslachtoffers, milieuproblemen of roken: nog niet zo lang geleden hoorde dat er allemaal een beetje bij, tegenwoordig vinden we het onacceptabel. We worden zorgvuldiger en zijn ons meer bewust van de schadelijke effecten. We weten ook meer van hoe we die kunnen voorkomen.”

betere beslissingen

“Ethiek is dus geen kwestie van mooie woorden, daar koop je niets voor. Het draait om het handelen van alledag. Wat mij betreft gaat het om de ethiek die helpt en tot betere beslissingen leidt. Dat begint bij het gevoel voor ethiek dat we allemaal delen. Daar moet je naar luisteren, ook als je aan het werk bent. Leadership is daarbij voor organisaties van groot belang. Uit onderzoek blijkt dat de meest effectieve leiders zich kwetsbaar en redelijk opstellen, luisteren naar de ander en in hun handelen rekening houden met alle belanghebbenden.”

ethiek als zakelijk principe?

“Een zakelijke of zelfs opportunistische houding tegenover ethiek hoeft niet verkeerd uit te pakken. Rekening houden met elkaar is ook een kwestie van welbegrepen eigenbelang. Zakelijke winstberekening kan opleveren dat bedrijven kansen zien in bijvoorbeeld energiebesparing en duurzaam werken. Zakendoen is geen zero sum game: als je het goed doet, maak je samen de koek groter. Vrijwel alle organisaties maken tegenwoordig deel uit van uitgebreide productieketens en grotere verbanden. Delen en samenwerken zijn daarin belangrijke succesvoorwaarden. Dat wil niet zeggen dat we doetjes zijn of moeten worden. We hebben zowel een diepe behoefte de ander te helpen als de behoefte er zelf beter van te worden. In die spanning, tussen direct eigenbelang enerzijds en de belangen van anderen en daarmee van ons allemaal anderzijds, daarin schuilt de ethiek. Ethiek is daarom ook altijd een worsteling tussen direct profijt en principes.”

professionalisering

“Voor de bouw als sector kun je wel stellen dat die erg van buitenaf heeft moeten opschrikken voordat zaken in beweging kwamen. De parlementaire enquête Bouwnijverheid en de commissie Gedragscode van Bouwend Nederland zijn daar voorbeelden van. De sector is er inmiddels van doordrongen dat de hele keten professioneler moet: in duurzaamheid, in marketing, in management en ook in het hanteren van integriteitsvraagstukken. Daar gaan bouwbedrijven praktisch en creatief mee om, geholpen door een instroom aan jongere mensen. Er is sprake van een kwalitatieve verandering. Bouwend Nederland, vastgoedbeleggers, projectontwikkelaars: je ziet overal dat ze bezig zijn met integriteit. Op de financiële sector na denk ik dat de bouw het verst is waar het compliance betreft.”

begin

“Dat wil niet zeggen dat we er al zijn, integendeel. Het denken over ethiek staat in het hele bedrijfsleven nog maar aan het begin. Het gaat nu vooral nog om codes, trainingen, seminars en dergelijke, dus om regels, en ook om imagomarketing. Om ethisch handelen echt wortel te laten schieten, moeten we die ethiek veel dieper gaan doorleven. De ethiek moet van buiten naar binnen gebracht worden. Ik bedoel dat heel direct en heel concreet. De ethische kant van het dagelijkse zakelijk handelen zou in elk teamoverleg of gesprek een vanzelfsprekend onderwerp moeten zijn.”

geef de menselijke maat én de
menselijke moed ruim baan

- Ronald Jeurissen

12 interview

morele dilemma's

Een van de manieren waarop de RvA de deskundigheid van zijn arbiters bevordert, is de jaarvergadering. In april 2014 stond ethiek voor arbiters centraal. Daarbij werden ook concrete morele dilemma's behandeld aan de hand van diverse casussen. Een daarvan handelde over een lekkende gevelconstructie. Een van de arbiters komt erachter dat in de berekeningen voor de dakconstructie (die bij die voor de gevel zaten) geen rekening is gehouden met sneeuwbelasting. Bij een flink pak sneeuw zou het hele dak kunnen bezwijken. De dakconstructie stond echter buiten het voorliggende geschil.

Wat te doen? In een uitgebreide en genuanceerde discussie kwam onder andere aan de orde of een arbiter überhaupt buiten zijn mandaat mag gaan. En zo ja, onder welke omstandigheden dan en op welke manier?

“De arbiter heeft in deze een professionele verantwoordelijkheid om zich vooral te richten op de casus waarover zijn oordeel wordt gevraagd,” reageert Ronald Jeurissen, “en dat betrof hier schade door een lekkage, mogelijk door een constructiefout. Maar je hebt altijd (dat geldt voor iedereen) een morele burgerplicht om te voorkomen dat mensen verongelukken. Hier is sprake van een situatie waarin een ernstig ongeluk kan optreden bij zware sneeuwval. Dat kan in Nederland gebeuren, ook al is het tamelijk uitzonderlijk. Gelukkig vonden de meeste arbiters ook dat de burgerplicht hier voorrang moest hebben. Dat stelt me gerust omdat ethiek vooral nodig is in uitzonderingssituaties. Voor de routinematige zaken kunnen we met regels af, maar er moet altijd iemand alert blijven op de uitzonderingen. Dat zijn de gevallen dat de gerechtigheid door de regels dreigt te worden vermalen.”

kansen en bedreigingen

“Wie een business case voor integriteit zou willen schrijven, moet kijken naar kansen én naar bedreigingen. De wereld verandert in een hoog tempo. Dankzij IT is communicatie veel sneller en transparanter geworden. Dat is een bedreiging voor organisaties die nog denken dat ze onfrisse zaken ‘onder de pet’ kunnen houden. Maar ook een kans voor nieuwe bedrijven die reclame maken met hun transparantie. Een andere ontwikkeling is die naar vluchtiger verbintenissen: de baan-voor-het-leven bestaat niet meer, klant-leverancierrelaties zijn veel korter van duur, in nieuwe technologieën geldt steeds vaker ‘winner takes all’. Groeiende inkomensongelijkheid kan een ieder-voor-zich mentaliteit bevorderen. Tegelijk biedt deze ontwikkeling ook kansen aan jonge bedrijfjes, meer tegenmacht voor consumenten en zicht op vernieuwing en kwalitatieve verbetering van producten en diensten.”

zin in ethiek

“Voor bedrijven is vooral belangrijk dat ze de menselijke maat niet uit het oog verliezen. Menselijke kennis en arbeid is de enige echte bron van vooruitgang en welvaart. Voor medewerkers is werken een bron van inkomen, maar ook een bron van zingeving. Vragen als: waarom is onze organisatie er, en waarom doen we de dingen zoals we ze doen, dragen bij aan die zoektocht naar zingeving. Dat we de ruimte krijgen, maar ook de moed hebben om ethische vragen aan te kaarten, hoort daarbij. Laten we de menselijke maat én de menselijke moed ruim baan geven.”

hou het bespreekbaar

“Integriteit vereist dat je, om het maar eens in de woorden van mijn collega Edward Karssing te zeggen, zorgvuldig, uitlegbaar en standvastig handelt. Daar zou ik het belang van overleg aan willen toevoegen. Zorg dat je erover in gesprek gaat én blijft. Ethiek moet besproken worden: stilzwijgende vanzelfsprekendheid is gevaarlijker dan een permanente discussie.”

ethiek in arbitrage

“Bij de Raad van Arbitrage voor de Bouw zijn deze voorwaarden voor zover ik kan overzien goed geborgd. De manier van werken van de Raad biedt waarborgen voor ethisch handelen. Op de zittingen en, bij grotere zaken, tijdens de discussie in de raadkamer worden de geschillen van alle kanten en vanuit alle belanghebbenden bekeken. Procedures zijn zorgvuldig en publicatie van uitspraken draagt bij aan de transparantie. Als laatste wil ik hier opmerken dat ethiek ook en vooral een kwestie is van verstandig nadenken. Gelukkig kunnen arbiters dat goed.”

puur juridische vragen

Sinds raadsheer Marjan Wind eind 2010 tot arbiter werd benoemd, heeft ze enkele tientallen zaken behandeld. “Het zijn er op dit moment zo’n tien per jaar. In Groningen en Leeuwarden had ik als rechter en raadsheer ook al regelmatig met bouwgeschillen te maken. Bij het hof hier in Leeuwarden maak ik deel uit van het team dat onder andere bouwzaken behandelt.” Vanuit die posities, als rechter én als arbiter, ervaart ze waar deze routes in geschilbeslechting van elkaar verschillen.

technisch van aard

“Wanneer het in een zaak gaat om technische vraagstukken, heeft de Raad mijn voorkeur. De directe betrokkenheid van de bouwtechnisch deskundige arbiters is hét grote voordeel boven een procedure bij de rechter. In een procedure bij rechtbank of hof kun je als rechter prima met een bouwzaak uit de voeten als het gaat om puur juridische vragen, zoals geschillen over betaling, de uitleg van een overeenkomst, schadevergoeding en dergelijke. Maar bouwzaken zijn vaak technisch van aard. Die technische vragen kun je als jurist niet beantwoorden, je bent er simpelweg niet voor opgeleid.”

deskundigheid is bepalend

“Zodra dat aan de orde is, moet je als rechter een deskundige benoemen. Dat gaat echter niet één-twee-drie. Eerst moeten de partijen zich uitlaten over het aantal deskundigen en de persoon van de deskundige(n). Partijen worden het vaak niet eens en dan moet je zelf op zoek. Daarna kunnen partijen laten weten of ze het met de keuze van de deskundige, de hoogte van diens voorschot en de aan hem te stellen vragen eens zijn. Pas nadat die hordes genomen zijn, kom je aan de inhoud toe: er komt een schriftelijk rapport. Eerst in concept en vervolgens definitief, waarover partijen zich telkens schriftelijk mogen uitlaten. Alleen al dit hele proces duurt minstens een half en soms wel een heel jaar. Kort samengevat: het duurt allemaal lang.”

Marjan Wind

is een van de negentien leden-jurist
van het College van Arbiters van de
Raad van Arbitrage

bouwtechnische geschillen horen
bij de Raad, daar zijn partijen
beter af

een jaar of een dag

“Vergelijk dat eens met de Raad,” vervolgt Marjan Wind. “Daar vindt eerst een schriftelijke uitwisseling van standpunten plaats. Daarna volgt de mondelinge behandeling. Als lid-jurist zit ik het scheidsgerecht voor en mijn twee collega-arbiters beschikken over de technische deskundigheid die de zaak vereist. Ik zit daar dus direct met twee bouwdeskundigen aan tafel. We worden bijgestaan door een secretaris-jurist. De zitting vindt plaats op locatie. Na de mondelinge behandeling gaan we met z’n allen ter plaatse het werk bezichtigen en geven partijen de gelegenheid opmerkingen te maken en vragen te beantwoorden. Hier gebeurt dus in één dag wat bij de rechter een jaar kan duren. De tijdswinst is enorm.”

kosten en kwaliteit

Van arbitrage wordt wel eens gezegd dat het duur zou zijn. Ben je bij de rechter goedkoper uit? “Dat kan, zolang het niet om technische vraagstukken gaat. Zodra dat wel het geval is, heb je een deskundige nodig. De kosten verschillen dan niet veel,” zegt Marjan Wind. En in juridisch opzicht doet een procedure bij de Raad van Arbitrage niet onder voor die bij de rechter. “De leden-jurist zijn ervaren rechters. Principiële rechtsregels worden in arbitrage net zo goed bewaakt als bij de rechtbank. De juridische kwaliteit wordt mede gewaarborgd doordat de arbiters worden bijgestaan door een secretaris-jurist die goed ingevoerd is in het bouwrecht.”

de juiste vragen

De directe betrokkenheid van bouwdeskundige arbiters komt de kwaliteit van de beslissing ten goede, stelt Marjan Wind. “Dat komt doordat de technisch deskundigen meebeslissen en aan tafel zitten. In een procedure bij de rechtbank formuleert de rechter de vragen aan de deskundige waarbij de advocaten namens hun cliënten voorstellen doen. Als jurist weet je niet altijd wat de juiste technische vragen zijn. Je ondervangt dat door de deskundige te vragen of hij overigens nog iets op wil merken dat hij voor de beoordeling van belang acht. Bij de Raad speelt dat probleem niet: je krijgt arbiters die specialist zijn op hun vakgebied. Zij weten de juiste vragen te stellen.”

extra kritisch

Bouwdeskundige arbiters hebben er niet alleen verstand van, ze beschikken ook over een gezonde kritische blik. “Naast juristen en aannemers zitten er architecten en ingenieurs in de Raad. Sommige arbiters zijn afkomstig uit de bouwwereld, anderen uit de wereld van de opdrachtgevers, zoals overheden. Wat steeds weer opvalt, is dat arbiters juist op hun vakgenoten extra kritisch zijn. Hun werk is zichtbaar: alle uitspraken worden geanonimiseerd gepubliceerd. Maar ze vinden het ook een eenzaak dat hun deskundige oordeel boven elke twijfel verheven is. Bouwtechnische geschillen,” besluit Marjan Wind, “horen bij de Raad, daar zijn partijen beter af.”

ervaren

Marjan Wind is arbiter (lid-jurist) bij de Raad van Arbitrage en raadsheer bij het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden, locatie Leeuwarden. Haar juridische loopbaan begon eind 1983 in de advocatuur. In 2000 maakte ze de overstap naar de rechterlijke macht. Eerst als rechter bij de rechtbank Groningen en vanaf januari 2007 bij het hof in Leeuwarden, in eerste instantie als plaatsvervangend raadsheer en vanaf 2008 als raadsheer. "Na bijna zeventien jaar advocatuur wilde ik me wel eens vanuit een andere invalshoek met de rechtspraak bezighouden," vertelt ze. "Rechter leek me altijd al een mooi beroep, maar ik vond wel dat je daarvoor eerst de nodige (levens)ervaring moest opdoen. In mijn jaren in de advocatuur, bij een groot commercieel kantoor in het noorden, behandelde ik civiele zaken. De ervaring die ik daar heb opgedaan, had ik niet willen missen omdat ik er als rechter veel aan heb. Je weet wat het werk van een advocaat inhoudt, wat het voor partijen betekent om in een rechtszaak verwickeld te raken en hoe zij het ervaren om voor een rechter te verschijnen."

48%

Bijna de helft van
alle geschillen
(2013: 48%) wordt
door de Raad
binnen een jaar
afgehandeld.

34%

S I / O

In een op de drie zaken (2013: 34%) bedragen de totale arbitragekosten minder dan 5.000 euro. In bijna twee derde van de geschillen (2013: 63%) blijven de kosten in ieder geval onder de 10.000 euro.

Soms duurt het langer, bijvoorbeeld in zeer complexe gevallen. Ook dan echter duurt de procedure bij de Raad in veruit de meeste gevallen niet langer dan twee jaar.

Harry van Splunder

is een van de 23 leden-aannemer
van het College van Arbiters van
de Raad van Arbitrage

mediation is laagdrempelig, snel
en relatief goedkoop

er samen uitkomen

Als het om geschilbeslechting gaat, geeft arbiter Harry van Splunder de voorkeur aan arbitrage boven de gang naar de rechter. "De rechter heeft weinig of geen vakinhoudelijke deskundigheid en roept die in van derden. Veelal liggen er twee aan elkaar tegengestelde rapporten. Vaak volgt er dan nog een derde rapport van een onafhankelijk deskundige. Een tijdrovend en omslachtig traject. De Raad van Arbitrage daarentegen beschikt over de goede mix van juridische borging en technische kennis."

zelf beslissen

Vanuit zijn achtergrond en ervaring breekt Harry van Splunder, die ook bouwmediator is, echter ook graag een lans voor mediation als methode om geschillen laagdrempelig, snel en relatief goedkoop te beslechten. "De kern van het verschil tussen arbitrage en mediation is dat partijen bij mediation zelf beslissen over de uitkomst van een geschil: zij bepalen wat er in de vaststellingsovereenkomst komt te staan. De mediator helpt bij de zoektocht naar de oplossing. Wil je als partij de mediation tussentijds beëindigen, dan stap je er zonder consequenties uit. Bij arbitrage kan dat niet zomaar. Daar beslist het onafhankelijke scheidsgerecht. Daarbij spelen verantwoording en juridische aspecten een veel grotere rol. Dat leidt vaak tot hogere kosten en meer dossiervorming en dat kost ook veel meer tijd. Mediation leidt in tachtig procent van de gevallen binnen drie maanden tot een uitkomst."

pro's en con's

Niet alle geschillen zijn echter geschikt voor mediation. "Er moet ruimte zijn tussen de opvattingen van beide partijen waar ze elkaar kunnen ontmoeten. Als je als mediator merkt dat er geen grijs gebied is, kun je er beter niet aan beginnen. Je moet het zeker niet willen als echt een knoop doorgehakt moet worden, met een 'ja' dan wel 'nee' oplossing. Bij geschillen over aanbesteding draait het nogal eens om de vraag: is het aanvechtbaar of niet? Die zijn dan ook vaak ongeschikt voor mediation, te meer omdat partijen jurisprudentie zoeken. De relatie tussen partijen speelt een belangrijke rol. Is die dusdanig verstoord dat de communicatie onmogelijk te herstellen blijkt? Dan kun je er beter mee stoppen. Omgekeerd is mediation juist heel geschikt als partijen in de toekomst samen verder willen of moeten."

belangen en emoties

Een voorwaarde voor succesvolle mediation is dus dat partijen een duidelijk herkenbare wil moeten tonen om eruit te komen. "Dat hoeft niet meteen van een leien dakje te gaan," legt Harry van Splunder uit. "Bij een eerste bijeenkomst spelen er niet zelden allerlei emoties, die even de ruimte moeten krijgen. Dan ga je met beide partijen apart zitten om erachter te komen wat er speelt. De vraag is hier: kun je het gemeenschappelijk belang op een voor beide partijen zichtbare en aanvaardbare manier op tafel krijgen? Als dat lukt, komt de zaak in beweging."

bemiddeling of mediation

Een essentieel verschil tussen de rol van een mediator en een arbiter is dat de onafhankelijke mediator juist géén oordeel geeft. "Daar moet je erg mee oppassen. Je bent immers wel inhoudelijk deskundig en het komt nogal eens voor dat een of beide partijen ronduit vragen: 'Wat vindt u er nou zelf van?' Die valkuil moet je vermijden. Je gaat nooit zeggen: die of die zit fout. Toch doen zich situaties voor waarin je merkt dat een advies of een oordeel nuttig kan zijn om eruit te komen en dat partijen dat ook willen. Dan stop je echter als mediator. Om aan de vraag naar een advies toch te kunnen voldoen, hebben we in de Vereniging Bouwmediators bemiddeling bedacht, feitelijk een combinatie van mediation en advies. Partijen moeten daarbij vooraf duidelijk aangeven dat ze dat willen en ook of het advies al dan niet bindend zal zijn. In dat soort zaken ben je vervolgens bemiddelaar/adviseur. In voorkomende gevallen is daarbij juridische of gespecialiseerde deskundige ondersteuning gewenst. Daarvoor hebben we een samenwerkingsafpraak met de RvA gemaakt (zie ook het kader). In de praktijk merk ik dat bij een bemiddeling sommige deekwesties door de adviseur worden opgelost en andere gewoon door beide partijen onderling."

samenwerking

De Raad van Arbitrage voor de Bouw heeft onlangs een samenwerkingsafpraak gemaakt met de Vereniging Bouwmediators. Indien tijdens een bouwmediation de noodzaak blijkt van een bindend advies door de mediator, kan deze daartoe de bijstand van een jurist-secretaris van de RvA inroepen, dan wel partijen verwijzen naar de RvA voor een bindend adviseur van de RvA.

onbekend maakt onbemind?

In de bouw is mediation/bemiddeling nog weinig bekend. "Spijtig," constateert Harry van Splunder. "Wat is nou mooier dan je eigen probleem op te lossen? Het begrip mediation heeft in de bouwwereld ook geen positieve uitstraling. Het wordt als 'soft' gezien. Eigenlijk moet je geschiloplossing beschouwen als elk ander project, met allerlei fases en stappen naar een duidelijke oplossing." "Dat vraagt echter wel wat van beide partijen. Er moet commitment zijn, het kost enige tijd en energie en je moet bereid zijn kritisch naar je eigen rol te kijken. Ook niet onbelangrijk is dat eventuele woordvoerders namens partijen een duidelijk mandaat hebben, anders kan alles zo weer worden teruggedraaid. Maar als aan die voorwaarden wordt voldaan, is mediation/bemiddeling een snelle, zo goedkoop mogelijke en houdbare oplossing. Dat maakt de methode bijvoorbeeld bijzonder geschikt voor middelgrote en kleinere bedrijven waar de 'eigen portemonnee' van de DGA in het geding is. De Vereniging Bouwmediators doet ter stimulering nu ook een pilot bouwbemiddeling met Bouwend Nederland, dat onder haar leden naast grote en middelgrote aannemers een stuwmeer aan MKB'ers telt, met heel veel potentie voor mediation/bemiddeling."

'In het diepe'

Harry van Splunder werkte na zijn studie in Delft 40 jaar in de bouw als manager en directeur. "In de aannemerij word je in het diepe gegooid, maar je krijgt ook veel vrijheid. Ik ben begonnen bij Stevin. In ruim twintig jaar buitenlandse projecten deed ik daar ruime ervaring op met 'design & construct'-contracten en leerde ik veel van de Angelsaksische cultuur in de bouw. Daar gaan ze bijvoorbeeld veel zakelijker om met geschillen. 'Claim' is er een heel normaal woord. Bij ons duidt het op ruzie en ongemak, het heeft een negatieve bijklank. Wij polderen liever. Een ander verschil is dat ze daar al heel vroeg, zowel bij de aanbesteding als op het werk, veel meer bezig zijn met risico's en kansen. Potentiële geschillen pakken ze vroegtijdig beet. De quantity surveyor in Engeland bijvoorbeeld is een soort all-round waakhond die zo nodig bij het management aan de bel trekt."

Na bijna dertig jaar Stevin-Volker Stevin-Volker Wessels was hij bij Strukton tien jaar lang betrokken bij grote integrale infracontracten, destijds voor Nederland een nieuw verschijnsel. Sinds zijn pensionering is hij vanaf 2008 actief als bouwmediator en vanaf 2009 als arbiter. Harry van Splunder is ook bestuurslid van de ruim dertig leden tellende Vereniging Bouwmediators.

arbitrage voorkomt
onnodige juridisering

- Carel Jan Reigersman

26

sector kan leren uit arbitrage

Na de verkoop van HBG aan BAM maakte Carel Jan Reigersman nog enige tijd deel uit van de RvB van BAM. En ook daarna bleef en blijft hij op allerlei manieren betrokken bij de bouw. Zijn liefde voor de praktijk en de techniek kan hij onder andere kwijt in zijn activiteiten als arbiter. "Een tijd lang deed ik wel twee zaken per maand," vertelt hij. "Vaak gaat het om de wat ingewikkelder geschillen. Daarbij maak je deel uit van een gemêleerd college met een interessante wisselwerking tussen technici en juristen. In een appèlzaak over onderwaterbeton bijvoorbeeld, waarbij de andere arbiter-deskundige ook ervaren was in deze techniek, kwamen we toch tot een andere conclusie dan de arbiters in eerste aanleg. Dat komt vaker voor. Er zijn dan bijvoorbeeld meer gegevens beschikbaar, partijen hebben er meer tijd ingestoken of nieuwe elementen geïntroduceerd en er komt nog meer deskundigheid bij kijken. Dat er in hoger beroep een ander oordeel uitkomt, is overigens ook een teken dat de Raad integer werkt."

kritisch op de eigen sector

"Als arbiter leer je wel om onbevangen naar een zitting te gaan: vaak verander je nog tijdens de zitting van mening. Uit de bouw afkomstige arbiters zijn overigens nog het meest kritisch als het gaat om hun 'eigen' sector. De transparantie van de arbitrage draagt daaraan bij: je moet het kunnen uitleggen. Vandaar het belang van de onderlinge discussie in de raadkamer en het feit dat de uitspraken worden gepubliceerd. Je werk wordt gezien en dan zorg je er dus wel voor dat het gezien mag worden."

preventie

Het mooiste blijft natuurlijk als je geschillen kunt voorkomen. Mede daarom biedt de Raad van Arbitrage daarom sinds september 2013 de mogelijkheid van de aan een project verbonden Advies Raad. Deze AR helpt bij complexe projecten geschillen te voorkomen of zorgt voor een vlotte interne beslechting.

Carel Jan Reigersman

is een van de 23 leden-aannemer
van het College van Arbiters van
de Raad van Arbitrage

als arbiter zorg je er wel voor dat
je werk gezien mag worden

Uit preventieoogpunt vindt Carel Jan Reigersman dat een goede ontwikkeling. "Zelf heb ik deel uitgemaakt van de 'dispute resolution board' van de Isala klinieken in Zwolle. Vooral doordat de contractvorm daar aan opdrachtgever en opdrachtnemer 100% transparantie bood, hebben we als board overigens niets te doen gehad. Dat is perfect en dat kan als de aannemer een goede boterham mag verdienen."

vertrouwen en transparantie

"Voorkomen van geschillen begint, en staat en valt, met de contractuele aanpak," betoogt Carel Jan Reigersman. "Opdrachtgevers proberen zich steeds verder tegen alle denkbare en ondenkbare risico's in te dekken. Dat kan echter het werken onmogelijk maken. Als je tot in het oneindige details in contracten vastlegt op basis van eerdere ervaringen dan loopt uiteindelijk alles vast. De bouw op haar beurt is van oorsprong geneigd om de kaarten dicht bij de borst te houden, zo van: dat lossen we dan wel weer op. Vertrouwen en wederzijdse transparantie zijn sleutelbegrippen als het om preventie gaat. Je moet vooraf en tijdens het project steeds overleggen en uit kunnen leggen. De regels voor aanbesteding maken dat echter lastig."

arbitrage als noodzaak

Preventie mag de voorkeur hebben, maar soms ontkom je niet aan geschilbeslechting. "Bijvoorbeeld als alles zo vast zit dat er geen beweging meer in te krijgen is. Of als opdrachtgevers uit het oogpunt van risicobeheersing een oordeel van een onafhankelijke partij willen. De Raad beschikt dan altijd over de passende deskundigheid. Bij de rechter vind je ook deskundige adviseurs, maar die spreken altijd namens één partij en staan dan vaak lijnrecht tegenover elkaar. Als de rechter vervolgens zelf een onafhankelijke deskundige benoemd, word je sterk afhankelijk van die ene persoon. Bij de Raad voorkom je dat, doordat er bij een meervoudige kamer altijd minstens twee bouwdeskundige arbiters in het college zitten."

juridisering voorkomen

Arbitrage bij de Raad voorkomt onnodige juridisering, vindt Carel Jan Reigersman. "Tijdens de zitting kunnen advocaten na hun pleidooi wat meer naar de achtergrond verdwijnen. Je laat de mensen die op het werk hebben gezeten het woord doen. Dan komt de waarheid boven tafel. Juridisering kan waarheidsvinding belemmeren, omdat het juridisch gezien interessant kan zijn een deel van de feiten weg te laten of anders te belichten."

'lessons learned'

"Geschillen zullen er altijd zijn. Het blijft mensenwerk. Uit die geschillen moet je dan weer leren. Arbitrage speelt daarin een mooie rol. Je voorkomt onnodige jurisdisering terwijl de juridische kaders goed geborgd zijn. Verder beschik je over de benodigde deskundigheid en borg je de transparantie in je werkwijze en het publiceren van de uitspraken. Doordat je de casus benadert vanuit deskundigheid kom je in discussie tot een visie op een hoger niveau," besluit Carel Jan Reigersman.

"Daarom biedt geschilbeslechting bij de Raad zowel opdrachtgevers als opdrachtnemers belangrijke 'lessons learned'. Je zou kunnen zoeken naar manieren om de effecten daarvan voor de sector te versterken."

in de aannemerij gebeurt het

Carel Jan Reigersman studeerde grondwatermechanica. "Een reden om voor 'Delft' te kiezen, was dat ik graag contact wilde houden met buiten, met de natuur. De wetenschap was me echter wel erg fundamenteel. Een goede raadgever adviseerde me de aannemerij in te gaan. Daar gebeurt het, zei hij, daar vind je de toepassing, de innovatie die voor de ingenieur leuk is."

Zo gezegd, zo gedaan. Zijn carrière in de bouw leidde uiteindelijk tot het voorzitterschap van de Raad van Bestuur van HBG. Hij kijkt ook op de periode daarvoor nog steeds met veel plezier terug. "Op hoger niveau stuur je minder direct aan, dat loopt altijd over meer schijven. Voor mijn RvB-tijd was ik projectleider bij allerlei werken. De bouw is een echte mensenbusiness. Het is bijzonder mooi om je team te optimaliseren, zodat je er meer uithaalt. Dat is dan je toegevoegde waarde als leidinggevende."

Zoals voor alle 'bouwers' was daarnaast ook het feit dat je iets maakt voor hem van groot belang. "Daar vind je het echte enthousiasme. Ook toen ik in de RvB zat, bleef ik mij bezighouden met de Maeslandtkering. Daar was ik weer 'buiten' en kon ik me onderdompelen in technische problemen."

mensen van de Raad

De onafhankelijke Stichting Raad van Arbitrage voor de Bouw beslecht sinds 1907 geschillen op het gebied van de bouw en heeft zijn huidige vorm sinds de statutenwijziging van 27 april 2006. Vanaf 1 januari 2013 beslecht de RvA ook geschillen die conform het arbitragebeding uit de RVOI aanhangig zijn gemaakt (Regeling van de Verhouding tussen Opdrachtgevers en adviserend Ingenieursbureaus).

bestuur

De voorzitter van de RvA - een rechter of oud-rechter - wordt voorgedragen door de Raad voor de Rechtspraak en benoemd door het bestuur van de RvA. Er zijn negen bestuursleden naast de voorzitter. In het bestuur van de RvA zijn de partijen in de bouwwereld - opdrachtgevers, aannemers en adviseurs - vertegenwoordigd.

arbiters

Het College van Arbiters van de RvA bestaat uit 88 leden-deskundige arbiters, met een (bouw) technische achtergrond en 19 leden-jurist, arbiters met een juridische achtergrond.

De leden-deskundige worden voorgedragen door organisaties van opdrachtgevers, aannemers en adviseurs. De leden-jurist worden door de voorzitter voorgedragen en zijn vrijwel altijd rechter of oud-rechter. Daarnaast heeft het bestuur een aantal organisaties van (gespecialiseerde) aannemers respectievelijk adviseurs het recht toegekend een of meer arbiters-deskundige voor te dragen.

secretarissen

De arbiters worden bijgestaan door 16 secretarissen (juristen, gespecialiseerd in het bouwrecht), die aan het scheidsgerecht worden toegevoegd en daarin een adviserende stem hebben.

secretariaat

Het bestuur van de RvA, de scheidsrechters en de secretarissen krijgen administratieve ondersteuning van het secretariaat.

adviesraad

De Adviesraad biedt de RvA een klankbord en is bedoeld voor die organisaties die niet al deelnemen in het bestuur van de Raad. De Adviesraad heeft het recht het bestuur gevraagd en ongevraagd te adviseren.

financiering van de RvA

De RvA is financieel onafhankelijk. De RvA wordt geheel gefinancierd uit hetgeen bij partijen in rekening wordt gebracht voor de behandeling van de geschillen.

bestuur per 1 maart 2013

Voorgedragen door (voorzitter) respectievelijk benoemd door (overige bestuursleden)

- Mr. K.E. Mollema - bestuursvoorzitter
voorgedragen door de Raad voor de Rechtspraak
- Ir. M.A.M. Beljaars - bestuurslid van
opdrachtgeverszijde
- Ing. B.G.J. Kempink - bestuurslid van
opdrachtgeverszijde
- Drs. J. Wienen - bestuurslid van
opdrachtgeverszijde
- Ing. J. van Dijk - bestuurslid van aannemerszijde
- A. Voogt - bestuurslid van aannemerszijde
- Ir. N.J. de Vries - bestuurslid van aannemerszijde
- Ir. G.M.F.J. Hammer - bestuurslid van
adviseurszijde
- Mr. ir. J.J.W.M. Smeets - bestuurslid van
adviseurszijde
- Mr. ing. E.R.C. van Toorenburg - bestuurslid van
adviseurszijde

directie

- Mr. J.S. van Luik - directeur, secretaris-penningmeester, tevens secretaris van de Raad
- Mr. Y.R.R.R. de Mul - adjunct-directeur, tevens secretaris van de Raad

arbiters van de Raad van Arbitrage voor de Bouw per 1 mei 2014

leden-adviseur voorgedragen door BNA:

- Ir. G.J.W.M. van Bebber - architect BNA
- Mr. ir. A. de Groot - architect BNA
- J.W. Jobse - architect
- Ir. M.A. Klawer - architect
- Ir. G.K. Kok - architect BNA
- Ir. R.P. Moritz - architect
- A. Rongen - directeur architectuur
- Ir. G.F.J. Simonetti - architect/voorheen partner bij Jorissen Simonetti Architecten
- Mr. ir. J.J.W.M. Smeets - architect
- Ir. B. Touwen - architect
- A.M.H. Vandenbergh - architect AvB-BNA
- J.L. Walvisch - architect
- R. Wilken - architect
- M.G.H. Zeillemaker - architect AvB-BNA

leden-adviseur voorgedragen door KIVI-NIRIA:

- Ir. G.M.F.J. Hammer - directeur Jambonner B.V.
- Ir. P.P.J. Lahaye - directeur I.A.C.T. vloer- en wandtechnisch adviesbureau
- Drs. ir. F.H. van Rijssen - oud-directeur N.V. Strukton Groep en Traxis B.V.
- Ir. J.D. Westerduin - projectmanager utiliteitsbouw/directeur Stevens Van Dijk

leden-adviseur voorgedragen door NLIingenieurs:

- Ir. J.T. Bresters - business unit manager geïntegreerde contracten Witteveen+Bos
- Ir. P. de Jong - oud-directeur Adviesbureau Ir. J.G. Hageman B.V.
- Ir. G.M.A. Perquin - directeur/raadgevend ingenieur
- Ir. M. Schellekens - directeur Deerns Nederland
- Prof. ir. A.F. van Tol - Wetenschappelijke Raad Geodelft, te Delft. Hoogleraar Funderingstechniek, Technische Universiteit Delft

- Ir. D.A. van Valkenburg - raadgevend ingenieur
- Prof. ir. drs. J.K. Vrijling - hoogleraar waterbouwkundige constructies en probabilistische ontwerpen
- Ir. F.S. de Zwart - directeur

leden-adviseur voorgedragen door KIVI-NIRIA en NLIingenieurs i.v.m. de behandeling van RVOI geschillen:

- Ir. L.M.M. Bakker - technisch directeur bodem en ondergrond
- Ir. G. Hannink - adviseur
- Ir. J.G. Hulsbergen - oud-directeur ABT B.V.
- Ir. F.H. van der Linde - directeur/raadgevend ingenieur constructies

leden-aannemer voorgedragen door Bouwend Nederland:

- P.M. van Baalen - oud-directeur Aannemersbedrijf B & U
- Ing. N.T.J. Bolten - directeur Bouwbedrijf Bolten B.V.
- Ing. M.S.M. de Bruin - voormalig directeur Aannemingsbedrijf H.J. Jurriëns B.V.
- Ir. M.C. Dekker - oud-directeur Boskalis
- Ing. J. van Dijk - directeur Van Dijk Bouw Beheer B.V.
- Ir. C.P.C. Flipse - adviseur/coach/oud-directeur diverse bouwondernemingen
- Ir. H.J.M. Janmaat - oud-directeur Bouw- en Ontwikkelingsbedrijf
- Ing. A.F.M. van der Kemp - directeur Van der Kemp Organisatieadvies
- Ir. J. van Keulen - directeur infra bedrijf
- Ing. B. Koman - directeur Visser & Smit Bouw
- Mw. ing. J.M.A. Kuijper - directeur JK Bouwmanagement
- Ir. A.W.C. Marijnissen - oud-directeur Aanneming Maatschappij J.P. van Eesteren B.V.
- Ing. J.A.G. van Oostrum - directeur bijzondere projecten Ballast Nedam
- Ing. N.J. Poolen - algemeen directeur Poolen Organisatieadvies B.V.
- H.M.M. Raedts - oud-directeur Raedts Bouwbedrijf B.V.
- Jhr. ir. C.J.A. Reigersman - oud-president Raad van Bestuur HBG N.V.
- Ir. J. Rossing - oud-directeur diverse HBG- en BAM-Bedrijven

- Ir. J.D. Schram - projectleider natte werken
- Mr. P.H.M. Smeets - conflictmanager/oud-directeur bouwbedrijf
- Ir. T.H.W. van Splunder - bouwmediator/oud-directeur Strukton Engineering
- Ing. N.J.M. Ursem - aannemer
- L.Th. Verriet - directeur Giesbers Groep
- Ing. J. Visser - zelfstandig adviseur
- A. Voogt - directeur Beheer Mij. A. Voogt B.V.

leden gespecialiseerde aannemer voorgedragen door OnderhoudNL/NOA:

- P.A. Fransen - directeur Steenhouwerij Fransen B.V. Heerenveen
- M.H. Krul - deskundige schilder-/glasbedrijf
- H. Sprong - oud-firmant stukadoorsbedrijf
- Ir. J.A.A. van Strijp - oud-directeur MAT Afbouw
- Ing. P.J. de Vries - zelfstandig adviseur specialistische bouw (vloeren)

leden gespecialiseerde aannemer voorgedragen door VHG:

- Ing. W.J.M. Kramer - directeur Kramerbant Beheer B.V.

leden gespecialiseerde aannemer voorgedragen door VMRG:

- R.C. van der Kroon - directeur Storax B.V.
- F. Moes - oud-directeur Kolf & Molijn

leden-opdrachtgever voorgedragen door Aedes:

- Ir. J. Anton - directeur Woonbron Ontwikkelbedrijf
- Drs. ing. E.H. Bronkhorst - directeur-bestuurder woonstichting
- R. Burgerhout - architect Avb/oud-manager vastgoed
- Ir. E.J.M. de Groot - directeur/bestuurder woningstichting
- Ir. ing. F.J.A. van Laarhoven - manager vastgoed
- Ir. W.J.M. Scheffers - zelfstandig adviseur
- Ing. P.J.H.H.M. Vos - manager Mooiland Vastgoed
- Ir. H.M.H. Windmüller - directeur-bestuurder BrabantWonen en ZorgGoedBrabant

leden-opdrachtgever voorgedragen door de Staat:

- Ir. L. Batterink - adviseur
- Ir. M.A.M. Beljaars - directeur-adviesbureau/consultant
- Ir. A. Eden - architect
- Ir. P.L.M. van Hulten - senior raadgevend ingenieur
- Ir. J.W.G.M. Kraak - raadgevend ingenieur
- Drs. P.J. van Os - voormalig directeur Dienst Vastgoed Defensie
- Ir. J.C.B. Robers - zelfstandig adviseur
- Ir. P.A.M. van Winden - zelfstandig adviseur

leden-opdrachtgever voorgedragen door VNG:

- Ir. H.M.A. van den Berg - algemeen directeur Dienst Stadsbeheer Gemeente Den Haag
- Ir. C.A.M. Bos - zelfstandig adviseur
- Ir. J.J. Huis in 't Veld - projectmanager
- Ing. J.F.P. van Keulen - hoofd stedelijk beheer
- Ir. W.C.H. Kleinbloesem - civiel ingenieur/oud-directeur Gemeentewerken Rotterdam
- Ing. A.H. Rath - aanbestedingsadviseur
- Ir. A. Renema - zelfstandig adviseur, oud-directeur Stadsbedrijven 's-Hertogenbosch
- Ing. L.G.M. Verbart - oud-directeur stadsbeheer en oud-projectdirecteur

leden-jurist

- Mw. mr. A.J.M.E. Arpeau - senior-raadsheer Gerechtshof Den Haag
- Mr. J.Th. Begheyn - senior-raadsheer Gerechtshof 's-Hertogenbosch
- Mr. W. ten Cate - senior-rechter Rechtbank Den Haag
- Prof. mr. dr. M.A.B. Chao-Duivis - directeur Instituut voor Bouwrecht en hoogleraar Bouwrecht TU Delft
- Mr. J.C. van Dijk - voorzitter van het Hof van Discipline
- Mw. mr. M.L.J.C. van Emden-Geenen - voormalig president Rechtbank Gelderland, locatie Arnhem
- Mr. F.B. Falkena - oud-advocaat, thans raadsheer-plaatsvervanger in de Gerechtshoven Arnhem-Leeuwarden en Den Haag
- Mr. J.P. Fokker - oud senior-raadsheer Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden, locatie Arnhem
- Mw. mr. A.S. Gratama - rechter-plaatsvervanger, zelfstandig adviseur en mediator

- Mr. J. van der Groen - senior-rechter Rechtbank Rotterdam
- Mr. K.E. Mollema - coördinerend senior-raadsheer
Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden, locatie Leeuwarden (Civiele Sector)
- Mw. mr. E.A.G.M. van Rens - senior-rechter
Rechtbank Den Haag
- Mr. E.J. van Sandick - senior-raadsheer
Gerechtshof Den Haag
- Mr. P.J.P. Severijn - oud-advocaat
- Mw. mr. C.M. Telman - senior-rechter Rechtbank Noord-Nederland, sector privaatrecht
- Mr. J.J.I. Verburg - coördinerend senior-raadsheer
Gerechtshof Den Haag
- Mr. R.Ch. Verschuur - oud senior-raadsheer
Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden, locatie Leeuwarden
- Mr. D.E. van Werven - secretaris juridische zaken
Bouwend Nederland
- Mw. mr. M.M.A. Wind - raadsheer Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden, locatie Leeuwarden

adviesraad van de Raad van Arbitrage per 1 mei 2014

- Mr. P. Bouman - ARAG te Leusden
- Mr. G.E.A. Broens - Stichting Achmea
Rechtsbijstand te Tilburg
- Mw. mr. F.R. van Dongen - Vereniging van Waterbouwers te Den Haag
- Mr. W.M.J.M. Heijltjes - Vereniging voor Bouwrecht-Advocaten te Den Haag
- Prof. mr. C.E.C. Jansen - Vrije Universiteit te Amsterdam en Katholieke Universiteit Brabant
- Mevrouw mr. I.E. Kleinmoedig - DAS
Rechtsbijstand te Amsterdam
- Ir. P. van der Mars - Koninklijke Metaalunie te Nieuwegein
- Mw. mr. S.J. Pilkes - Vereniging Eigen Huis te Amersfoort
- C. van Putten - Nederlandse Vereniging van Leveranciers van Bouwgrondstoffen te Hoofddorp
- Mr. drs. F.Th.M. Rohof - NOA - OnderhoudNL te Veenendaal
- Mr. F. Ronner - Prorail te Utrecht
- C.T.M. van Rooyen - NVB Te Voorburg
- Drs. ing. J.A. Zwaanenburg - NBVT Te Bussum

hoofd Financiën

- Mw. M. Veenstra

administrateur

- Mw. F. Yaman-Tosun

manager juristen

- Mw. mr. M.W. Kemmerling, tevens secretaris

secretarissen

- Mw. mr. B.J. Broekema-Engelen
- Mw. mr R. Dallinga
- Mw. mr. M.T.Y. Kokee
- Mr. C.M.H. Kroeks
- Mw. mr. M.S. van Laaren
- Mw. mr. A.A.F. Land
- Mr. R.J. Nap
- Mw. mr. M. Niesen (tevens hoofd afdeling Garantiewoninggeschillen)
- Mw. mr. N.S. van der Rassel
- Mw. mr. C.F. van Spanje-van Klaveren
- Mr. ir. J.R.W. Sweep
- Mr. D.H. Vervoordeldonk
- Mw. mr. C. de Vries-Stobbe

bouwkundige garantiewoninggeschillen

- J. Fiechter

hoofd secretariaat

- Mw. B. van der Pas-Ruis

plaatsvervangend hoofd secretariaat

- Mw. E. Bos

secretariaat

- Mw. J.C.M. Broekhuizen-Smit
- Mw. H. Coenmans-van Ede
- Mw. K.R.E. van Dongen
- Mw. J. Koevermans
- Mw. M. de Kruijf-Cabezas Dueñas
- Mw. N. van der Lek
- Mw. J. van Maastricht (directiesecretariaat)
- Mw. R. Patterson
- Mw. J. de Ruiters (directiesecretariaat)
- Mw. M.H.W. Rutten-de Ruiters
- Mw. A.M. Verheul
- Mw. J. Zoet

bezoekadres:
kantoor Janssoenborch
Godebaldkwartier 407, 7e etage
3511 DT Utrecht

postadres:
postbus 19290
3501 DG Utrecht
tel: 030 - 2343 222
fax: 030 - 2300 125
info@raadvanarbitrage.nl
www.raadvanarbitrage.nl

